

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 338.439.5:339.7:631.57

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО РИНКУ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ

Милованов Є.В.

Викладено результати дослідження стану розвитку міжнародного ринку органічних продуктів. Дана характеристика поточного стану розвитку органічного виробництва в усіх основних регіонах планети. З врахуванням особливостей розвитку ринку органічних продуктів як в різних регіонах планети, так і загалом світових тенденцій, дано рекомендації щодо послідуєчого розвитку органічного сектору в Україні.

Кількість бібліографічних посилань – 7, мова – українська.

Ключові слова: ринок, органічні продукти, сільськогосподарські угіддя, органічне виробництво, попит, частка, пропозиція, експорт, імпорт.

ВСТУП

Органічний сектор в нашій державі перестає бути надзвичайним і нішевим явищем. Неухильно розвивається органічне агровиробництво в Україні: лише за період з 2007 р. по 2009 р. площа сільськогосподарських угідь зросла з 249872 га до 270193 га. За останні два роки швидкими темпами почав розвиватись внутрішній ринок органічних продуктів: великою активністю як органічних виробників, так і споживачів, відзначився проведений у жовтні 2009 р. Федерацією органічного руху України у Львові Перший Всеукраїнський Ярмарок органічних продуктів. У Києві, Львові, Івано-Франківську, Коломиї відкрито більше десяти магазинів, які до пріоритетних видів своєї діяльності відносять торгівлю органічними продуктами. В найближчих планах – відкриття подібних закладів торгівлі в Полтаві, Берегово, Одесі, Ужгороді, Тернополі, інших містах держави.

Однак, не зважаючи на зазначені досягнення, в Україні до цих пір не прийнято Закон «Про органічне виробництво», відсутнє державне регулювання цього сектору економіки. З метою підвищення ефективності органічного агровиробництва, поліпшення системи функціонування органічного ринку, забезпечення виконання Державної Цільової Програми розвитку українського села на період до 2015 р., в результаті реалізації якої, зокрема, передбачено «довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10%», необхідно дослідити поточний стан розвитку як органічного виробництва у різних регіонах світу, так і загалом міжнародного ринку органічних продуктів.

Ці питання досліджуються переважно іноземними вченими. В першу чергу, при даному дослідженні приймалися до уваги роботи У.Хамма, Ф.Гронефельда [1], Х.Віллер, Л.Кілчера, Н.Соренсена, Міну Юсефі [2], [3], [4], [5], [6], [7]. Автором використано також частково результати досліджень даної проблематики, що вивчалась і доповідалась українськими вченими М.В.Капшником, М.І.Кобцем, А.В.Коняшиним, Є.В.Миловановим на Міжнародних Конференціях «БіоАкадемія-2007», «БіоАкадемія-2008», «БіоАкадемія-2009» у Ледніце (Чехія), «Розвиток органічного сектору в Центральній, Східній Європі та країнах Середньої Азії» в Києві (Україна) в 2008 р. та в Тбілісі (Грузія) в 2009 р., Міжнародних Конгресах «БіоФах-2006», «БіоФах-2007», «БіоФах-2008», «БіоФах-2010» у Нюрнберзі (Німеччина).

У цій роботі використовувались переважно статистичний та порівняльний методи збору інформації.

1 СВІТОВИЙ РИНОК

Результати останніх досліджень [7] стану розвитку сертифікованого органічного сільського господарства в світі підтверджують, що станом на початок 2009 р.:

Загальна площа сільськогосподарських угідь склала 35 млн. га, які, використовуючи органічні методи господарювання, обробляють 1,4 млн. виробників (від дрібних сімейних до великих, що налічують десятки тисяч гектарів).

Регіони з найбільшими площами сільськогосподарської землі, що обробляється органічно – Австралія та Океанія (12,1 млн. га), Європа (8,2 млн. га) та Латинська Америка (8,1 млн. га). Відповідно, країни з найбільшими площами органічних сільськогосподарських угідь - Австралія, Аргентина та Китай.

Найбільші частки сільськогосподарської землі, що обробляється органічно, знаходяться на Фолклендських островах (36,9%), у Ліхтенштейні (29,8%) та Австрії (15,9 %), серед країн колишнього СРСР варто виділити Естонію (9,63 %) та Латвію (9,11 %).

Країни з найбільшою кількістю виробників – Індія (340 000 фермерів), Уганда (180 000) та Мексика (130 000). Більше третини органічних виробників світу знаходиться в Африці.

Загалом, на світовому рівні площа органічної сільськогосподарської землі збільшилась у всіх регіонах майже на 3 млн. га чи 9% порівняно з кінцем 2007 р. На 26% (чи 1,65 млн. га) більше землі, що обробляється органічно, зареєстровано в Латинській Америці, в основному, завдяки потужному росту в Аргентині. В Європі площа органічної землі збільшилась більше ніж на 0,5 млн. га, в Азії – на 0,4 млн. га.

Близько третини органічної землі у світі – 12 млн. га – знаходиться в країнах, що розвиваються. Найбільше - в Латинській Америці, при цьому Азія та Африка посідають друге та третє місце відповідно. Країни з найбільшою площею землі, що обробляється органічно, - Аргентина, Китай та Бразилія.

31 млн. га складають площі органічних дикоросів та площі, де активно практикується органічне бджільництво. Більша частина цих площ знаходиться в країнах, що розвиваються, що значним чином відрізняється від показника для сільськогосподарських земель, з яких 2/3 знаходиться в країнах, що розвиваються. Інші органічні землі включають площі під аквакультурою (0,43 млн. га), лісами (0,01 млн. га) та несільськогосподарськими угіддями, зайнятими під пасовищами (0,32 млн. га).

Майже 2/3 сільгоспугідь, де практикують органічні методи господарювання, складають пасовища (22 млн. га). Посівні площі (рілля та багаторічні культури) складають 8,2 млн. га (збільшились на 10,4% порівняно з 2007 р.), що складає 1/4 органічних сільськогосподарських угідь.

Згідно оцінок Organic Monitor, у 2008 р. об'єми реалізації органічних продуктів у світі досягли 50,9 млрд. дол. США, що вдвічі більше за 25 млрд. дол. США початку 2007 р. Найбільший споживчий попит на органічну продукцію сконцентрований у Північній Америці та Європі – ці два регіони приносять 97% світового доходу. Азія, Латинська Америка та Австралія є важливими виробниками та експортерами органічних продуктів харчування. Фінансова криза негативно вплинула на світовий ринок органічної продукції, однак, згідно попередніх досліджень, ринок продовжував зростати і в 2009 р., незважаючи на значно менш сприятливу економічну ситуацію.

2 АФРИКА

В Африці знаходиться майже 900 000 га органічних сертифікованих сільськогосподарських угідь. Це близько 2,5% від всіх світових площ органічних сільськогосподарських угідь. Зареєстровано 470 000 органічних виробників. Країни, в яких знаходяться найбільші площі - Уганда (212 304 га), Туніс (174 725 га) та Ефіопія (99 944 га). Найбільша частка органічної землі знаходиться в Сан-Томе та Принсіпі (5%), Тунісі (1,8%) та Уганді (1,7%). Не зважаючи на певні зрушення щодо формування внутрішніх ринків (особливо на півночі континенту), все ще переважна більшість сертифікованої органічної продукції в Африці призначена на експорт. Європейський Союз - найбільший ринок для африканської органічної сільськогосподарської продукції.

3 АЗІЯ

Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь в Азії дорівнює приблизно 3,3 млн. га, що складає 9% від всіх світових площ органічних сільськогосподарських земель. Тут зареєстровано 400 000 органічних виробників. Найбільші країни за площею - Китай (1,9 млн. га) та Індія (1 млн. га). Східний Тимор має найбільшу частку органічних сільськогосподарських угідь до загальної площі сільськогосподарських угідь (7%). Органічні площі дикоросів відіграють найважливішу роль в Індії та Китаї серед країн континенту. В той же час аквакультура є важливою знову в Китаї, а також у Бангладеш та Таїланді. Незважаючи на те, що більшість продукції призначено для експорту, продовжується підтримка розвитку місцевого ринку в регіоні. Різноманітність ринкових каналів вражає – спеціальні органічні базари, невеликі роздрібні магазини, відділи супермаркетів, багаторівневий прямиий продаж та Інтернет-маркетинг. В регіоні співіснують різноманітні нормативно-правові бази. Урядові законодавчі органи запровадили органічні стандарти в Лаосі, Малайзії, Непалі, Таїланді, ОАЕ та В'єтнамі. Стандарти розробляються в Бутані та Шрі-Ланці. В Китаї, Японії, Філіппінах, Південній Кореї та Тайвані є обов'язковою сертифікація органічного маркування для місцевого ринку. Урядовці почали інтегрувати органічне сільське господарство в ініціативи розвитку сільського господарства; все більш позитивним впливом органічного сільського господарства на місцеві спільноти і економіки вважають зміну клімату та контроль викидів парникових газів.

4 ЄВРОПА

Станом на початок 2009 р. у Європі органічно оброблялось майже 8,2 млн. га сільськогосподарських угідь більш ніж на 222 000 фермах. В Європейському Союзі органічно обробляється 7,5 млн. га землі на майже 197 000 фермах. 1,72% сільськогосподарських угідь Європи і 4,27% ЄС є органічними. 23% усіх органічних сільськогосподарських земель знаходиться в Європі. Найбільші площі органічних земель - в Іспанії (1,1 млн. га), Італії (1 млн. га) та Німеччині (0,9 млн. га). Серед найближчих країн-сусідів України, в якій в досліджуваний період, не дивлячись на відсутність все ще регулюючого законодавства, площа сертифікованих органічних сільськогосподарських угідь складала 269984 га, варто відзначити Польщу (майже 314 тис. га) та Чехію (341,6 тис. га). На теперішній час в Європі є чотири країни, в яких більше 10% усіх сільськогосподарських земель складають землі, де займаються «органіком»: Ліхтенштейн (29,8%), Австрія (15,9%), Швейцарія (11,1%) та Швеція (10,8%). Порівняно з 2007 р., площа органічних сільгоспугідь зросла більш ніж на 0,5 млн. га. Європа загалом, і в першу чергу, країни ЄС – регіон з найбільшим у світі споживанням органічних продуктів. В 2008 р. доходи від реалізації такої продукції склали близько 18 млрд. євро. Найбільшим ринком для органічної продукції була Німеччина з обігом в 5 850 млн. євро, друге місце посіла Франція (2 951 млн. євро), третє – Велика Британія (2 494 млн. євро). Що стосується частки загального ринку, то найвищих показників досягнуто в Данії, Австрії та Швейцарії, де не менше 5 % продукції на ринку складає органічна продукція. Найбільші витрати на душу населення також в цих країнах. Підтримка органічного сільського господарства в Європейському Союзі та сусідніх країнах включає гранти в рамках програм розвитку села, правовий захист і європейські та національні плани заходів. З метою збільшення рівня поінформованості про органічне сільське господарство в 2008 р. в усьому Європейському Союзі було розгорнуто інформаційну кампанію - один з ключових інструментів Європейського плану заходів стосовно органічної харчової продукції та органічного сільського господарства. До того ж, більшість країн-членів ЄС мають національні плани заходів, які досить ефективно втілюються в життя.

5 ЛАТИНСЬКА АМЕРИКА

У країнах Латинської Америки у 2008 р. 260 000 виробників обробляли органічно 8,1 млн. га сільськогосподарських угідь. Цей показник складає вражаючі 23% від загальної площі органічної землі в світі. Основними країнами є Аргентина (4 млн. га), Бразилія (1,8 млн. га) та Уругвай (930 965 га). Найбільша частка органічної землі – на Фолклендських островах (36,88%) та у Французькій Гаяні (10,51%), і 3% в Аргентині. Більшість органічної продукції з країн Латинської Америки (90%) реалізується на європейському, північноамериканському та японському ринках. Популярними є товари, які, зазвичай, не можуть вироблятися в цих регіонах, а також несезонна продукція. Таким чином розвиток міцного вітчизняного ринку все ще є найбільшою складністю, без такого ринку неможливо досягти стабільності органічного виробництва. Важливими культурами є тропічні фрукти, зернові, кава, какао, цукор та м'ясо. Більшість органічної продукції на місцевих ринках продається в великих містах, таких як Буенос-Айрес та Сан-Паулу. 18 країн регіону мають законодавство, що регулює органічне сільське господарство, а ще 3 країни розробляють таке законодавство. Коста-Рика та Аргентина отримали статус країн, що розвиваються, за законодавством ЄС з органічного сільського господарства. Підтримка в країнах Латинської Америки варіюється від програм просування розвитку органічного сільського господарства до підтримки доступу до ринків з боку експортних агентств. В кількох країнах надається обмежена фінансова допомога для покриття затрат на сертифікацію під час перехідного періоду. Важливим процесом, який відбувається в багатьох країнах Латинської Америки, є прийняття законодавства та стандартів для органічного сектору.

6 ПІВНІЧНА АМЕРИКА

В Північній Америці органічно сертифіковані майже 2,5 млн. га сільськогосподарських угідь, що складає близько 0,6% загальної площі сільськогосподарських угідь. Тут працює 14 062 господарства. Найбільша частина органічних земель знаходиться в США (1,821 млн. га в 2008 р.). При цьому загалом 7% всіх органічних сільськогосподарських земель світу знаходиться в Північній Америці. Незважаючи на складні економічні часи, обсяги реалізації органічних продуктів в США, включаючи харчову і нехарчову продукцію, досягли 24,6 млрд. дол. США в 2008 р., збільшившись на вражаючі 17,1% порівняно з 2007, згідно Дослідження органічної індустрії, проведеного Асоціацією органічних трейдерів в 2009 р. Результати цього дослідження показали, що продажі органічної харчової продукції в 2008 р. зросли на 15,8%, що становить 22,9 млрд. дол. США. Продажі органічних продуктів харчування зараз складають близько 3,5% від всіх продажів продуктів харчування в Сполучених Штатах. Асоціація органічних трейдерів у Канаді підрахувала, що продажі на вітчизняному ринку в 2008 р. досягли 2 млрд. канадських доларів.

У червні 2009 р. було прийнято так званий Канадський органічний режим, що включає обов'язкові національні стандарти, єдині правила маркування та новий національний логотип. В липні 2009 р. було визнано рівнозначність Канадського органічного режиму та Національної органічної програми США, що, звісно, спрощує обіг органічної продукції в Північній Америці.

7 АВСТРАЛІЯ ТА ОКЕАНІЯ

Цей регіон включає Австралію, Нову Зеландію та острівні держави, такі як Фіджі, Папуа Нова Гвінея, Тонга, Вануату та інші. Разом там налічується 7 749 виробників, які обробляють більш ніж 11,1 млн. га землі. Це - 2,8% сільськогосподарських угідь регіону та 35% - органічної сільськогосподарської землі світу. 99% органічної сільськогосподарських угідь регіону знаходиться в Австралії (12,023 млн. га, 97% якої займають екстенсивні пасовища), друге і третє місця посідають, відповідно, Нова Зеландія (100 000 га) і Вануату (8 996 га). Найбільша частка органічної сільськогосподарської землі знаходиться в Вануату (6,1%), на Соломонових Островах (4,3%) та в Австралії (2,8%). На ріст органічного сектору в Австралії, Новій Зеландії та Океанії значним чином впливав ріст попиту за кордоном, однак, вітчизняний ринок також бурхливо розвивається. Найбільшою зміною на внутрішньому ринку Австралії протягом 2009 р. стало прийняття та публікація Австралійською асоціацією стандартів Австралійських стандартів для органічної та біодинамічної продукції. В Новій Зеландії Національний органічний стандарт було впроваджено ще в 2003 р. В минулому урядова підтримка органічного сільського господарства в Австралії зводилась переважно до певної підтримки експортних стандартів, сертифікації та певних досліджень. В 2009 р. Рада міністрів з профільних галузей заявила, що влада штатів та територій має визнати важливість органічного сільського господарства для австралійського навколишнього середовища та національної економіки, визнаючи роль Органічної Федерації Австралії як ключового органу в об'єднанні австралійського органічного сектору. У Новій Зеландії, шляхом заснування парасолькової організації Organics Aotearoa New Zealand, та завдяки втіленню в життя Стратегії органічного сектору Нової Зеландії та інших ініціатив, можна стверджувати про політичне визнання переваг органічного сільського господарства.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз розвитку міжнародного ринку органічних продуктів свідчить про стабільне зростання як органічного виробництва, так і зростання споживчого попиту як у світі загалом, так і в країнах ЄС зокрема. То ж, з огляду на необхідність зміцнення експортного потенціалу аграрного сектору держави, поліпшення стану родючості ґрунтів, охорони навколишнього середовища, збереження здоров'я нації шляхом насичення внутрішнього ринку України здоровими сертифікованими органічними продуктами, вважаємо стратегічно важливим подальший збалансований розвиток органічного ринку України. Для цього необхідно, зокрема, найближчим часом:

1. затвердити Державну Концепцію Програми розвитку органічного виробництва в Україні;
 2. доопрацювати та забезпечити прийняття Верховною Радою України Закону України «Про органічне виробництво»;
 3. розширити застосування заходів, спрямованих на поліпшення родючості ґрунтів, зокрема підтримка вирощування сидеральних культур, внесення органічних добрив, використання збалансованих сівозмін тощо;
 4. розширити наукові дослідження в органічному секторі, зокрема у виробництві біологічних засобів захисту рослин та тварин;
 5. вдосконалити систему аграрної освіти, включаючи введення окремих курсів органічного виробництва в сільськогосподарських Вузах (аналогічні факультети, кафедри існують в багатьох університетах світу);
 6. розширити вивчення передового вітчизняного та іноземного досвіду застосування органічних технологій в сільському господарстві;
 7. ввести в Україні мінімум до 2020 р. мораторію на імпорт, вирощування та використання будь-яких генетично-модифікованих організмів та їх похідних;
 8. забезпечити бюджетну підтримку як 3-річного переходу господарств до ведення органічного сільського господарств, так і, як мінімум, п'ятирічну підтримку господарств, які вже перейшли до органічних методів господарювання;
 9. організувати державну підтримку системи широкого інформування населення про переваги органічних продуктів та публічний моніторинг наявних випадків шкідливого впливу будь-яких "екологічно-брудних", неорганічних продуктів харчування на здоров'я людей і, перш за все, дітей;
 10. здійснити комплекс заходів для вдосконалення логістичної складової експорту української органічної продукції.
 11. розвиток внутрішній ринок органічних продуктів, в т.ч. шляхом розвитку практики організації Всеукраїнських Ярмарок органічних продуктів, розширення мережі оптової, роздрібною торгівлі тощо.
- Все перелічене сприятиме, з одного боку, забезпеченню виконання Державної Цільової Програми розвитку українського села на період до 2015 р. («довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10%»). З іншого, Україна краще і швидше інтегруватиметься у сучасні світові процеси екологізації агровиробництва.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hamm Ulrich. The European Market for Organic Food. Organic Marketing Initiatives and Rural Development / Hamm, Ulrich

- and Gronefeld, Friederike., School of Management and Business, University of Wales, Aberystwyth, UK, 2004. – 192 p.
2. Willer Helga. The world of organic agriculture. Statistics and Emerging trends, 2005/ Willer Helga, Yusefi Minou. – Koenigstein, Germany, 2005. – 194 p.
 1. 3. Willer Helga. The world of organic agriculture. Statistics and Emerging trends, 2006/ Willer Helga, Yusefi Minou. – Koenigstein, Germany, 2006. – 212 p.
 3. Willer Helga. The world of organic agriculture. Statistics and Emerging trends, 2007/ Willer Helga, Yusefi Minou. – Koenigstein, Germany, 2007. – 256 p.
 4. Willer Helga. The world of organic agriculture. Statistics and Emerging trends, 2008/ Willer Helga, Yusefi-Menzler Minou, Sorensen Neil. – Koenigstein, Germany, 2008. – 272 p.
 5. Willer Helga. The world of organic agriculture. Statistics and Emerging trends, 2009/ Willer Helga, Kilcher Lukas. – Koenigstein, Germany, 2009. – 304 p.
 6. Willer Helga. The world of organic agriculture. Statistics and Emerging trends, 2010/ Willer Helga, Kilcher Lukas. – Koenigstein, Germany, 2010. – 240 p.

[Милованов Євген Володимирович](mailto:ofu@organic.com.ua), к.е.н., Президент Федерації органічного руху України, м.Київ. тел. (044)270-53-63, e-mail: ofu@organic.com.ua